

— Տէվլեթու Հալիմ բաշա հազնէթ-
էրի, գաթը սաստաթէթ բէհա չիւրիւնէ վէ
վիւբէրայի Չիլիսում հազարաթընա բէսի
իւղեթաթարըր իֆա իյլէտիքսէն սուրա,
իշէնէ կիւն Պէշ-օղլուս կէլիկ, տիւէի
Տէնէօղլէ էլ իւլէթիւն տաթիկ վիւղեթն վէ-
րոյ, քեսաթէթնումսն տաթի իճճիլա-

լաւ է հիւանդանոցի աշակերտաց բո-
ղոքը լրացրուց մէջ կարգաւ քանթէ՛ այն
բողոքներուն արձագանքը կենդանի
բարբառով երեսփոխաններուն բերնէն
լսել:

Խաչատուր Եղիշեան մինչեւ էր Երեւան

Խաչատուր մը Նիկողոսին համար կը խո-
սէինք, Նիկողոսը գնաց, տեղն եկաւ խաչա-
տուրը, Նիկողոսին երթալուն վրայ զարա-
ցանք, բայց խաչատուրին գալէն չսթափե-
ցանք, այլ կարծես կըստանայ որ՝ նա ալ
ստանայ Ազգային կամբէ՛ իր տեղն երթայ,
եւ վերջէն դարձեալ զարանանք եւ ըսկե-
սինք ողբալ, բայց միայն ողբալ:

Միջոցառում մէջ Ժամանակ մը շատ մը
մեռելի վրայ կարդացուեցին ողբեր, եւ մե-
ռելներուն տունն ալ վարձկան լալկաներ
կային: Վերջերք Միջոցին մէջէն ասոնց
մէջ մասը սրբագրուեցաւ, նոյնպէս նաեւ
մեռելներու գլխէն վարձկան լալկաները
վերցուեցան: Ասով Ազգի կարծեց թէ՛ ալ
ողբ եւ լալկան չունի, բայց անգամ մը սա
ներկայ Ս. Պատրիարքին օրով հրատարակ-
ուած Ազգային թերթերը եթէ աչքէ անց-
նես, պիտի անպատճառ ըսես որ՝ Միջոց-
ցէն սրբագրուած ողբերուն տեղը հազարա-
պատիկը ասոնք լեցուցեր, եւ Ազգն ամ-
բող լալկան, եւ խմբագիրներն ալ վարձ-
ուող լալկանապետներ եղեր են:

Որ կողմէ կուզես նայ, գրեթէ ամենե-
ւին պատիւ բերելիք եւ իրեւ ձայ հրճուե-
լիք գործ մը չես կրնար գտնել, այլ կար-
ծես Նարեկի գրած ցաւ եւ հեծութիւննե-
րը մեզի համար իրողութիւններ դարձեր են:

Անա ասոնցմէ մէկն ալ Աղթամարայ խա-
չատուրին խնդիրն է:

Ո՞վ պիտի լուծէ այս խնդիրը, եւ ի՞նչ-
պէս պիտի լուծուի:

Բ. Գառնը առ Վ. Ե. Կաթողիկոս գրած
նամակին մէջ կըսէ թէ, « Կ. Պոլսոյ պատ-
րիարքին պաշտօնը ուրիշ բան չէ, այլ ե-
թէ թուրքոյ ձայնը հոգեւոր շահուն վրայ
հակել: »

Թողունք որ՝ նոյն նամակին այս պարզ
եւ արդի խօսքին մէջ պատրիարքին ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳԱՂԱԲԱԿԱՆ ՄԻՋՆՈՐՈՒԹԵԱՆԸ խօսքը
չկուր, եւ Ս. Պատրիարքնիս այս մասին դէմ
լուր կը կենայ, մեք մեզի հարցնենք թէ՛
մեր եկեղեցիին մէջ կայ հոգեւոր պաշտօն
մը որ, եկեղեցիին մէջ ժողովուրդին ազատ
վկայութիւնը չառնուած եւ վերին պաշտօն-
նէն մը չը ձեռնադրուած՝ մէկու մը յանձ-
նուի, եւ առանց ասոր, կայ եւ կրնայ՝ ըլ-
լայ որ մէկը եկեղեցւոյ այս ինչ պաշտօնա-
տար կոչուի: Մօտ ատեններ շատեր կան
որ՝ կը յիշեն թէ, մինչեւ իսկ եկեղեցական
ըլլող մէկը՝ առանց առաջնորդէն պահպա-
նելի օրհնութիւնը առնելու, եւ առաջնոր-
դին ձեռքը նոյն անձին գլխուն վրայ դըր-
ուելու, չէր կրնար իր պաշտօնը վարել:

Այս արարողութիւնը, եկեղեցւոյ ձեռ-
նադրութեան սկզբունքին մէկ հետեւանքն
էր, որ մինչեւ իսկ հիմայ շատ տեղեր կը
գործադրուի:

Պատրիարք եղող անձը եկեղեցւոյ մէջ
պատրիարք չը ձեռնադրուի, այլ այս ինչ
եպիսկոպոս կամ վարդապետը պատրիարք
կրնալուի, եւ Բ. Գրան հրովարտակաւ կը
հաստատուի. ուրեմն պատրիարքին պաշտօ-
նը ներքնապէս կրօնական չէ, քանզի ներք-
նապէս կրօնական զատակարգութեամբ մը
պատրիարք ձեռնադրուած չէ, այլ անոր
պաշտօնը թուրքոյ ձայնը հոգեւոր շահուն
վրայ ԳԱՂԱԲԱԿԱՆԱՊԷՏ հակել է:

Եկեղեցւոյ ներքին պատրիարքը ԿԱԹՈ-
ՂԻԿՈՍԷ՛ է, որ ամենայն ձայնը պատրի-
արք կրնարուի, եւ ամենայն ձայնը պատ-
րիարք կամ կաթողիկոս կը ձեռնադրուի եւ
կօծուի:

Ուրեմն սա խաչատուրի խնդրոյն քաղա-
քական մասը, Պոլսոյ քաղաքական պատ-
րիարքին եւ կրօնական մասը, եկեղեցւոյ այ-
սինքն ամենայն հայոց կրօնական պատրիար-
քին կամ կաթողիկոսին կրնայ իրնայ:

Խաչատուր իր նախորդը այն է Պիւլիւիւ
կաթողիկոսը՝ սպաննել տուած է կրսն:

Այս խնդիրը ոչ ոք կրնայ լուծել:

Այս խնդիրը ոչ Պոլսոյ պատրիարքին է
եւ ոչ կաթողիկոսին, այլ տէրութեան խն-
դիր է այս. քանզի մարդաստանութեան ամ-
բաստանութիւն է, — մարդաստան ամբաս-
տանուած մէկն մը յուսալ որ բարոյական
գործութենէ ստիպեալ իր յանցանքը խոստո-
վանի, յիմարութիւն է, այլ այս խոստովա-
նութիւնը քաղաքական գործութեամբ կրնայ
առնուիլ:

Ուրեմն ինչո՞ւ կը վարանենք այս մար-

դասպան ամբաստանեալին առջեւ, եւ մեր
ժողովի որբերուն հացովը կը հիւրընկալենք
եւ կը մեծարենք, ինչո՞ւ ամբաստանողն ու
ամբաստանեալը չենք յանձնել տէրութեան
որ խնդրոյն այս քաղաքական մասը ամեն
բանէ առաջ գտուի եւ մարդուի. — կրնայ
մեր եկեղեցւոյ մէջ մէկը երբ մարդաստան
ամբաստանեալ է, պատարաք ընել, եւ Ս.
խորհուրդը մատակարարել, եւ եթէ պարզ
քահանայագործութիւն մը ասանկին արգիլ-
եալ է, ի՞նչպէս կրնայ այն՝ եպիսկոպոս ձեռ-
նադրելու պաշտօնն ունենալ, եւ կամ այդ
պաշտօնին ընտրելի ըլլալ:

Ուստի նախ անձնենք թէ՛ խաչատուր
պիտի կրնայ՝ եկեղեցւոյ օրինօք եկեղեցա-
կան սեպուիլ, անկից վերջը կուզայ անոր
կաթողիկոսութիւնը կամ չկաթողիկոսու-
թիւնը:

Բայց չըլլար, խաչատուր եկեղեցական
է, անոր դատը աշխարհական չը կրնար տես-
նել, պապական գործութիւնը, այն է իրա-
ւասութեան խնդիրը կը զիտաւ:

Մէկը բաւական է որ՝ եկեղեցական եւ
զած ըլլայ, անկից անկիւն ազատ է, մարդ
մեռցնել, ստակ գողնալ, պարտքը չիտալ,
վերջապէս ինչ կողմէ կրնէ, աշխարհական-
ները անոր չեն կրնար խառնուիլ, քանզի
երբ եկեղեցական կը ձեռնադրուի, մարդ-
կութիւնը կուրանայ, ալ նա մարդոց հետ
գործ չունենալ կուրտէ, այնա մարդկային
զգացումը կը մերկանայ, (հասկցիր հակա-
ռակ կողմը):

Ենթադրենք որ՝ խաչատուրի ամբաստա-
նութիւնը ստու է, եւ խաչատուր անպարտ
է, ի՞նչ պիտի ընէինք:

Հոս է ահա խնդրոյն ծանրութիւնը:

Ուստի կուզեն որ՝ Աղթամարայ կաթո-
ղիկոսութիւնը վերնայ եւ ընալինջ ըլլայ:

Բայց մեր ոչ Աղթամարայ վերնայ կու-
զենք, ոչ Սիւնիք, եւ ոչ մայր աթոռոյ
տկարութիւնը:

Խնդիրը եթէ կաթողիկոս բառին վրայ
ըլլար, այն ատեն կրնայինք համաձայնու-
թիւն մը գտնել, քանզի բառական փառա-
մուծութիւնը եղած կըլլար իր սահմանը,
բայց խնդիրը պաշտօնին վրայ է, — ի՞նչ
է ասոնց վաչատունը — եպիսկոպոս ձեռ-
նադրել, — ինչ է ընդհանրական կաթո-
ղիկոսին պաշտօնը — նա ալ եպիսկոպոս կը
ձեռնադրէ, — այս մասին ամենքը հաւա-
սար են. ուրեմն ասկից ի՞նչ ձեռնա տուած
կըլլայ այս կաթողիկոսութիւնները — ժո-
ղովուրդը պիտի վկայէ, ընտրելոյն եպիսկո-
պոսութեան արժանաւորութիւնը եւ կա-
թողիկոսը ձեռնադրէ, այս ձեռնադրոյն
կուզէ Գեորգն ըլլայ, կուզէ Նիկողոս, կու-
զէ խաչատուր, քանի որ վկայողը ժողո-
վուրդն է եւ միայն այն, ըսել է ձեռնադ-
րողներուն առաւելութենէն ամենեւին վը-
նաս մը չունինք, եւ եթէ ձեռն է ըսուելիք
կէտ մը կայ, այն ալ այս երեքին մէջ եւ
զած փառասիրութեան կէտն է, որու հա-
մար ժողովուրդը իրարու հետ կը զուգու-
նալ հիմայ յիմար չէ:

Կարծեմ այս մասը բաւական պարզուե-
ցաւ:

Ուրիշ կէտ մ'ալ կայ, որ է միութեան
կէտը:

Միութիւնը գործութիւն է, բայց ի՞նչ է
միութիւնը, կամ ի՞նչ հասկնալու ենք մի-
ութիւն ըսելով, այսինքն՝ մէկը գործցնել,
միւսները մեղցնել. բայց այն ատեն միու-
թիւնը գործութիւն չըլլար, քանզի չունի իր
դէմը ուրիշ մը, եւ եթէ չունի իր դէմ ուրիշ
մը՝ որո՞ւ հետ բաղդատուելով գործող պի-
տի ըլլայ, — օտարին — բայց եթէ ներքին
գործութիւն չիկայ, օտարին դէմ ամենեւին
գործութիւն մ'եղած չըլլար:

Ուրեմն ճշմարիտ եւ գորաւոր միութիւ-
նը բարոյական եւ տարածեալ միութիւնն
է, եւ ոչ թէ կեդրոնական կամ անուանա-
կան միութիւնը:

Արդ ուրեմն միութիւն ըսելով պար-
տինք հասկնալ ժողովուրդին համոզեալ մի-
ութիւնը, եւ ոչ թէ պաշտօնատարաց մի-
ութիւն:

Ժողովուրդն այսօր մէկ է, այսինքն ոչ
Սիւնի ժողովուրդը տարբեր ձեռ մ'ունի
Աղթամարայ ժողովուրդէն եւ ոչ այս երկու-
քը մայր աթոռոյ ժողովուրդէն. բայց եկե-
ղեցւոյ պաշտօնատարաց ընտրութեան եւ
ձեռնադրութեան մէջ մի եւ նոյն ձեռով, մի
եւ նոյն օրէնքով եւ մի եւ նոյն սկզբունքով
իրարմէ անկախ կը գործեն, ըսել կըլլայ ու-
րեմն որ՝ բաղդատուած մեր միութիւնը
նախեւոր՝ աշխարհականաց բաժանման
սկզբունքը մեր մէջ մտցուցեր է:

Կարծեմ այս ալ պարզուեցաւ:

Ուրիշ կէտ մ'ալ կայ, այն է բարոյա-
կան միութեան կեդրոնը եւ ներկայացու-
թիւնը:

Ահա այս է ամենուս բնութեան կէտը:
Ամեն բան իրեն յատուկ չըլլանալն ու-
նի, ուստի ամեն բան կեդրոն՝ միանգա-
մայն ուրիշ կեդրոնի մը չըլլանալ է, օրի-
նակի համար՝ երբ մէկուս ձայ է կըսենք,
կը հասկընանք հայութիւնը կեդրոն եւ նոյն
մարդը անոր չըլլանալ, բայց այս մի-
ջոցին անմիջապէս միտքերնիս կուզայ որ՝
կեդրոն ըսած հայութիւննիս ալ մարդկու-
թեան չըլլանալն է, եւ մարդկութիւնը ը-
սած կեդրոննիս ընդհանուր կենդանեաց
չըլլանալն է, այսպէս նաեւ կրնանք շատ
մը բարձրանալ. նոյնպէս է նաեւ կրօն-
քը, Աթթամարայ աթոռը կըսենք, կեդ-
րոն է իր թեմերուն, նոյնպէս նաեւ Սիւնը,
բայց այս միջոցին պէտք է ըմբռնենք որ,
ասոնք չըլլանալ մ'են լուսաւորչական եկե-
ղեցւոյն, եւ լուսաւորչական եկեղեցին չըր-
ջանալ մ'է ընդհանուր քրիստոնէութեան,
եւ այլն:

Արդ տարածեալ միութիւնը՝ գործութիւն
է անոր համար որ՝ ամեն մէկը ինքզինքը
հողալու, ինքզինքը գործցնելու խնամուե-
լով՝ անոր կեդրոնը միանգամայն գորա-
ցած կըլլայ, եւ ասանկով ինչպէս վերն ը-
սինք ամեն գործութիւն կը հակադրուի եւ
դիւրաւ չի տկարանար:

Ուստի Աղթամարայ եւ Սիւնի աթոռները
վերցնելով եթէ ըստ արտաքին երեւոյթի
մայր աթոռը գործացած տեսնենք, գործնա-
կանապէս անպատճառ մայր աթոռը տկա-
րացած պիտի գտնենք. ուրեմն պէտք է
մնաս ինչպէս որ են, եւ փոխանակ մէկին
առանձնաշնորհութիւնը միւսին յատկացնե-
լով մէկը գործցնելու՝ թող գործողը մնայ
եկեղեցին եւ մէկ կաթողիկոս մը պաշտ-
պան ունենալու, թող ունենայ 3, 4, 5,

կուզէ քսան կաթողիկոս, բայց մէկ ժո-
ղովուրդ եւ ընդհանուր առմամբ մէկ օրէնք
ունենալու ենք, քանզի հոս է գործութիւնը
եւ միութիւնը:

Արդ ո՞վ պիտի ըլլայ այս մէկ օրէնքին
պաշտպանն ու ներկայացուցիչը:

Այս օրէնքին պաշտպանը ժողովուրդն
է, եւ ներկայացուցիչը՝ նախ քահանայն,
ետքը վարդապետը, ետքը եպիսկոպոսը,
եւ ետքը եպիսկոպոսաց ժողովը, որու կը
նախագահէ ընդհանրական կաթողիկոսը:
Այսօր որոշեալ եպիսկոպոսաց ժողով մը
չունինք, բայց երբ ասոր պատկանելիք
խնդիր մը առնանք գայ, անմիջապէս քաղա-
քական դիրքերուն հերմաժին չափով՝ ե-
պիսկոպոսական ժողովնիս կը գումարի եւ
խնդիրները կը լուծուին:

Արդ ուրեմն մեզի պէտք եղածը ուրիշ
բան չէ, բայց եթէ՛ սոյն աթոռոց համաձայ-
նութիւնը:

Այս համաձայնութիւնը հրամայելով չի
գոյանար՝ այլ խորհելով եւ համոզելով:

Ուստի եթէ կուզենք որ սոյն կաթո-
ղիկոսութեանց խնդիրը լուծենք, պէտք է
որ երեք կաթողիկոսութեան կողմէն ընտ-
րեալ յանձնաժողով մը կազմուի, հոն իրա-
րու հետ ունենալիք յարաբերութիւնը որոշ-
ուի, եւ ստորագրուի, որով նախ զիրար
չի ծանչելնին վերջուած կըլլայ, երկրորդ
հակաթոռ եւ այլն ցուրտ բառերը կը վեր-
նան, եւ երրորդ՝ որ մը ծիսական փոքր ինչ
տարբերութեամբ մը յատուկ գալիք բաժան-
ման առաջը կ'առնուի:

Ալ անկից վերջը Ս. պատարագին մէջ
կ'ը գով մը չիլու եւ ասոր նման երկրորդա-
կան խնդիրները կը վերնան եւ միայն մայր
աթոռոյ առաջնութիւնը ազգին կը մնայ հը-
րատարակել:

Մայր աթոռոյ առաջնութիւնը չուրաց-
ուիր, բայց ասով մայր աթոռոյ քաղաքա-
կան զիրքին նկատմամբ ունեցած տիրապե-
տութիւնէն ալ վախճալու ամենեւին պատ-
ճառ մը չենք ունեցած ըլլար, եւ եկեղե-
ցին իր բարոյական միութեան հետ կուրնե-
նայ որոշ վարչական կիրաւարանք մը որ չու-
նի հիմայ:

Առանց ասոր եկեղեցին խիստ եւ խիստ
մեծ վտանգի տակ է, որու օրինակը այսօր
ամենուս առջեւն է: Ան Ջալալեան սըր-
բազանի խնդիրը, որ եթէ ստուգիւ առանց
քաղաքական ազդեցութեան ալ հոս զրկուած
ըլլար՝ ինչպէս որ կը յուսանք՝ դարձեալ
Բուսակա՛ն քաղաքականութեան իրեւ մէկ
հետեւանքը նկատուելով զանազան խօսքեր
պիտի յարուցանէր:

Ուստի խաչատուր անել նստելէն, Նի-
կողոսը զրկելէն բան մը չըլլար, հիմնական
պայմանագրութիւն պէտք է այս երեք կա-
թողիկոսութեանց մէջ՝ բայց այս ալ այս
խառն ժողովին կարողութենէն, հատուկ ե-
նէն եւ ձեռնհասութենէն վեր է:

— Եւ տիկինը Պապական պիւր ձայնով
րաջնտան կ'օծուելիլէն պիւր մէքթուպ

տան անկաշարս շու տուր քիւ կապերար-
տա, Պապական արտան պապարք քենտի
թէյգէ վէ ամուծա գրգարը իլէ վէ պա-
զըլար տախի, քենտի գարտաշնըն գա-
լըսը իլէ էվէնմէքտէ իմիշէր:

Իշթէ Պապական արտան, հաչա, Գալթօ,
Լեքիլին պիւր մէտէնիլէթ մէյթէսի տա-
հա:

Յագաթ նէ՛ չար, պիլիմ՝ քիլիսէտե
պու կօլտա շէյթը մլմուտաթտան օլ-
տուլուտան, վէ պէօլէ շէյթըլէ պըշ-
մըշ օլմատըլմըլտան, հիսա իթտիլիմիդ
տուլղուեու պէեան իթմէքտէ իսէք տէ,
Մէճմուանըն գանընձա, հուտուտու
մուգուէն էօթէ լուրաֆընա եանի Պա-
պական Հայարըն տախիլ իշէրիլէ գա-
լըլմըշ օլուլթօր իմիշէր:

Լաքին Մէճմուա պու պապտէ բէք
չօք կանըլմագուտ տըր, զիլտա պիլիմ՝
մէպտէմիլգէթ Պապական Հայարըն տա-
խիլ իշէրիլ, պիլգէ տալա խարիճի սաեր-
լամագ, վէ պըրագ մէգհէպէ ֆարգա-
լըլմըլ պիւր լուրաֆա, միլթէթէ պիւր
տէյթ լիլիլգ, վէ պիւր իլին Հոպմանըն մէ-
տէնիլէթ խաթմիլիլտան լամիլգ օլ-
լուպ, Պապական Հայար սաեր հիւք-
միւստէն գուրթուլմագ իթթէ՛ մէյթէք-
լէր մի, վէ պէօլէ պիւր վագըթ կէլտիլին
տէ, քենտի աթիլգ քիլիսէլէրիլէ միւ-
րաճաթ խաթալ, պիլգ Լուսաւորչական
խաթ վէ եինէ Լուսաւորչական ԱՌԱՔԵ
ԼԱԿԱՆ քիլիսէմիլէ կիտէրիլ տիմէյթէք-
լէր մի:

Շիւրհէսիլգ, պիլգ տարըլպ Պապա-
կան օլտա Հայ պիւր կիլին տախի Ս. Պապա
տարըլպ Բողոքականըլգտա գարար գըլ-
մայաճադ եա, էլպէթտէ պիլգ տէօնէ-
ճէք տիլ:

Վէ իշթէ պու իւմիտ իլէ, պիլգ
եալըլան մէպտէ, Պապական Հայարը-
մըպ (Մէճմուա գալթալ սօֆուլապ)
ՄՈՂՈՒԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՕԳԻ ԻԼԷ ՊԱԳԵՄԱԳ ԵՐԵՎ

Արթըլ պու մէպտէլէ խաթմէթ խաթ
ատամ իլին, քենտիլտան պըրմըլ ֆա-
գաթ գանձա, լիսանձա վէ վաթմանձա
գարտաշնըն պէօլէ պիւր մէյթուս հալտ
կէօլմէքնէ՛ տէրէ՛ք ալլը պիւր շէյթ օլուու-
ղուէ, Մէճմուա քենտիլտա տախի հիսս
խաթ պիլիլ:

Լաքին Մէճմուա պէօլէ շէյթիլ հիւ-
նէլիլտէն սալըլ քենտիլտէ պուլար պիւ-
րէր մալէ խիլ, էլպէթտէ էօլէ օլաճագ
զիլտա Մէճմուա պուլանձա ԲԱԶՄԱՅԻՆ ԿԵՕԳԻ
ԽԱՍԱ ԵՐԵՎԱՆԻՍԻՍԻՍ արասըլտա հիւ-
պէօլէ միլիլիլէթ մանլասըրը սըղընտը-
րաճագ պիւր եւր պուլապիլիլ մի:

Փաթեթ 2 ԳԵՂԵՍԻՍԻՍ

Յարանըլ ֆօնտօսու աչըլտը	71,67
» » գաբանտը	71,75
Խթալիան ֆօնտօսու աչըլտը	36,83
» » գաբանտը	57,25
Լէքիտախիս	57,40
Իհամը ումուլիլէ աչըլտը	41,85
» » գաբանտը	41,25
Լէքիտախիս	41,35
Ոսմանըլ խթիլգ . 1865 ին գաբ .	325,50
Պօրա աչըլմըլ վէ գալիլ գաբանտը	

Իհամը ումուլիլէ կէվէլէք:

Մ Ո Ւ Ա Մ Մ Ա

(Հանելուկ)

Կիճէ օլուպ մախուգաթ ուլգուեա տալ-
տըլը վագըթ, պէնիլտէ կիլիլիլիլիլ կէօ-
րիլիլէյէ պաշար, կիլիլիլ պաթտըլտա
սօնրա թարլալարըն պիւր քիւլիլէթ թէլաճ-
ճիւպէ շաեան մախուգու օլուրոււմ. բար-
լըլմըլ էմմա քիմալտէն ըլլըլ պալմամ. բուլի
զէմիլտէ պիւր երլտըլ օլուրոււմ էմմա, հիւ
պիւր շէյթ ֆէնալըլ պիւրալմէթի օլմամ. պէ-
նի թուլթմ

